

SOBIQ SANOAT HUDUDLARINI EKOLOGIK VA FUNKSIONAL RENOVATSIYA QILISHNING SHAHARSOZLIKDAGI O'RNI

Zakirova Munisa Shuhrat qizi

Toshkent arxitektura qurilish universiteti (TAQU)

Annotatsiya. Ushbu maqolada sobiq sanoat hududlarining ekologik, funksional va ijtimoiy jihatdan qayta tiklanishi masalasi ko'rib chiqilgan. Maqolada renovatsiya jarayonining shaharsozlikdagi o'rni, ekologik rekultivatsiya usullari, tarixiy sanoat obyektlarini muhofaza qilish va zamonaviy shahar infratuzilmasiga moslashtirish strategiyalari tahlil qilinadi. Maqola barqaror shahar rivojlanishi va yashash muhitining ekologik xavfsizligini ta'minlashda sanoat merosidan foydalanishning dolzarbligini asoslaydi.

Kalit so'zlar. Sanoat hududlari, ekologik, renovatsiya, rekultivatsiya, funksional va ijtimoiy jihatlar, zararsizlantirish, barqaror.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос экологического, функционального и социального восстановления бывших промышленных зон. В статье анализируется роль процесса реновации в градостроительстве, методы экологической рекультивации, стратегии защиты исторических промышленных объектов и адаптации к современной городской инфраструктуре. В статье обосновывается актуальность использования промышленного наследия в обеспечении устойчивого городского развития и экологической безопасности среды обитания.

Ключевые слова. Промышленные зоны, экологические, реновация, рекультивация, функциональные и социальные аспекты, обезвреживание, устойчивые.

Abstract. This article examines the issue of ecological, functional, and social rehabilitation of former industrial zones. The article analyzes the role of the renovation process in urban planning, methods of environmental reclamation, strategies for protecting historical industrial facilities and adapting them to modern urban infrastructure. The article substantiates the relevance of using industrial heritage in ensuring sustainable urban development and environmental safety of the living environment.

Keywords. Industrial zones, ecological, renovation, reclamation, functional and social aspects, neutralization, sustainable.

Zamonaviy shaharsozlikda sobiq sanoat hududlarini ekologik va funksional jihatdan renovatsiya qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Industrial inqilob davrida shakllangan va uzoq yillar davomida iqtisodiy o'sishning asosi bo'lgan sanoat zonalar bugungi kunda o'z funksiyalarini yo'qotib, ekologik muammolar va shahar muhitining izdan chiqishiga sabab bo'lmoqda. Bu hududlarning degradatsiyalangan holati nafaqat estetik va sanitariya nuqtai nazaridan, balki shahar infratuzilmasi va ijtimoiy muhitga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Sanoat faoliyatining to'xtashi bilan bo'shab qolgan ishlab chiqarish binolari, chiqindi maydonlari va kommunikatsiya infratuzilmasi shahar landshaftida noxush iz qoldiradi. Shu sababli bu hududlarni zamonaviy urbanistik yondashuvlar asosida qayta tiklash - ya'ni ekologik tozalash, funksional diversifikatsiya qilish va ularni jamoat ehtiyojlariga moslashtirish orqali shahar taraqqiyotining muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Sobiq va hozirgi sanoat obyektlariga urboekologik yondashuvni ko'rib chiqish barqaror shahar rivojlanishi uchun muhim mavzu hisoblanadi. Bir nechta asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- zararlangan hududlarni rehabilitatsiya qilish, ekologik tadqiqotlar o'tkazish, tuproq va yer osti suvlarini sanoat ifloslanishidan zararsizlantirish, hududlarni obodonlashtirish zarur;

- sanoat maydonlaridan qayta foydalanish, yangi hududlarni o'zlashtirish o'rniga, uy-joy, ofislar va jamoat joylari uchun tashlandiq sanoat maydonlarini qayta tiklash (renovatsiya) va moslashtirish imkoniyatlarini ko'rib chiqish;

- ekologik obodonlashtirish, sanoat maydonlarini qayta tashkil etishda yashil karkas tamoyillarini qo'llash va tabiiy yechimlardan foydalanish (yashil tomlar, vertikal bog'dorchilik va boshqalar) muhim ahamiyatga ega

Kompleks (shahar) ekologik yondashuv shahar hududining muammoli joylarini yangi o'sish nuqtalariga aylantirish va shahar atrof-muhitining sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Tarixiy sanoat zonalarini hozirgi hayotga qaytarish, ularni zamonaviy makonga integratsiya qilish zarur (1-rasm). Bunday integratsiya va jonlantirish uchun quyidagi tushunchalar mavjud:

- sanoat merosining ayniqsa, qimmatli yodgorliklarini muzeylashtirish obyektlarni tiklash va konservatsiya qilishni hisobga olish;

- mavjud sanoat yodgorliklarini qayta ishlash ijtimoiy-madaniy talab mezonlariga ko'ra meros, xavfsizlik, ishonchlilik va investitsion jozibadorlikni oshirish mumkin.

Shunday qilib, funksional nuqtai nazardan tarixiy va sanoat hududlarini o'zgartirishning yo'nalishlari quyidagicha:

-sanoat funksiyasini saqlab qolish, yodgorlik binoni restavratsiya qilish, uni me'moriy tarixiy ko'rinishini saqlab qolish (sanoat yodgorliklari uchun), takomillashtirish - yangi ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etish obyektni qurish va rekonstruksiya qilishning mavjud hajmi;

-qisman refunksionalizatsiya, rejalashtirish tuzilmasini rekonstruksiya qilish, asosiy tamoyillardan biri hisoblangan barqarorni saqlash, obyektni muzeyga aylantirish, tarixiy-ishlab chiqarish hududlariga tarixiy muhit maqomini oshiradigan yangi shahar ahamiyatiga ega obyektlarni kiritish;

-to'liq refunksionalizatsiya, mavjud sanoat yodgorliklarini qayta ishlash ijtimoiy-madaniy talab mezonlariga ko'ra meros va dolzarbligi (sanoat obyektlarini turar joyga aylantirish, binolar, ma'muriy va ofis markazlari, ta'lim muassasalari, madaniyat va ko'ngilochar markazlar, mehmonxonalar, savdo korxonalari, sport inshootlari);

-ekologik rekultivatsiya orqali hududni ekologik sog'lomlashtirish zararlangan hududlar, yangidan yashil hududlar (park, maydon, hiyobon);

-sanoat obyektni to'liq buzish va hududidan boshqa maqsadlarda foydalanish kabilardir

1-rasm. Sanoat hududning tarixiy yodgorliklari mavjud bosh tarxlari
(Timisoara, Ruminiya):

a) turlari; b) holati; v) tarixiy sanoat hududlarining joylashuvi

Sanoat zonalarini rekultivatsiya qilishning bir necha asosiy jihatlari mavjud, ular quyidagilardir:

-ekologik rekultivatsiya, sanoat chiqindilaridan zararlangan tuproq va yer osti suvlarini tozalash, zararlangan hududlarni rekultivatsiya qilish, o'simliklarni

tiklash, atmosfera, suv va tuproqni zararlovi manbalarni yo'q qilish, funksional renovatsiya, sanoat maydonlarini yangi obyektlarga aylantirish - uy-joy, idoralar, savdo, rekreatsiya hududlari, turar joy, biznes va jamoat infratuzilmasiga ega bo'lgan ko'p funksiyali komplekslarni yaratish, ijodiy industriyalarni, texnoparklarni rivojlantirish;

-arxitektura va rejalashtirish yechimlari, tarixiy sanoat binolarini saqlash va muhitga me'moriy moslashtirish, ko'kalamzorlashtirish va piyodalar uchun mo'ljallangan hududlar bilan zamonaviy shahar muhitini yaratish, transportdan foydalanish imkoniyatini yaxshilash, jamoat transportini rivojlantirish.

Ekologik, funksional va ijtimoiy jihatlarni hisobga olgan holda kompleks yondashuv zararlangan sanoat hududlarini samarali tiklash imkonini beradi.

Ilgari Rossiyada sanoat korxonalari va fabrika zonalarini shaharning zich rivojlanishida bo'sh hududlarni tashkil qilgan, ularning rejasida bo'shliqlar paydo bo'lib, ular turar joylar bilan o'ralgan bo'lgan. Sovet davlatining birinchi besh yillik rejalari davrida rivojlangan sanoat shahri Novokuznetskda ham xuddi shunday muammo paydo bo'ldi. Hozir ular shahar hosil qiluvchi sifatida unda joylashgan korxonalar (mamlakatdagi eng yirik metallurgiya zavodlari), shuningdek, ba'zilar uzoq vaqtdan beri eskirgan va yaroqsiz holga kelgan turli toifadagi boshqa ko'plab sanoat korxonalari edi.

Hozirda ish faoliyatini to'xtatgan sobiq sanoat majmualari, binolari va ularning infratuzilmasi kun tartibining birinchi o'rindagi muammolar qatorida turagan. Bu vaziyatdan chiqishning yo'li degradatsiyaga uchragan sanoat hududlari va obyektlarini renovatsiya bo'lishi mumkin deb hisoblanadi.

Kuzbassdagi degradatsiyaga uchragan sanoat hududlarini renovatsiyasi, eskirgan binolar va qurilish uchun yer tanqisligi bilan bog'liq masalalar, hozirgi vaziyatdan vaziyatdan chiqishning yagona yo'lidir.

Zamonaviy sharoitda ushbu muhim ijtimoiy-iqtisodiy masalani hal qilish ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda.

Shaharsozlik sohasidagi so'nggi ishlanmalarga asoslanib, renovatsiya jarayonida atrof-muhit arxitekturasining hozirgi tendensiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ulardan biri hududlarni zamonaviy shahar infratuzilmasi va atrof-muhit sharoitlariga moslashtirish, barqarorlashtirish va rekonstruksiya qilish uchun investitsiyalar oqimini jalb qilish bo'yicha ishlab chiqilgan meliorativ choratadbirlarni o'z ichiga olgan konsepsiya hisoblanadi.

Ekologik renovatsiya. Shahar hududlarini yangilashga ekologik yondashuv faqat ularning ijtimoiy qiymatini oshirishga, shahar hayotining barcha darajalarida fuqarolar uchun ekologik xavfsiz va qulay yashash sharoitlarini yaratishga qaratilgan. Biroq, shaharsozlik va landshaft xususiyatlariga qarab, turli usullardan foydalanish mumkin.

Konsepsiya sifatida ekologik yangilanish nisbatan yaqinda paydo bo'ldi. Rus tilidagi ilmiy adabiyotlarda bu jihat haqida birinchi eslatmalardan biri belarus olimi G.A Potaev ning monografiyasida uchraydi. Potaev, shaharlarning ekologik muammolari, tabiiy va shahar komponentlari o'rtasidagi munosabatlar, shahar infratuzilmasi va hududlarini ekologik rivojlantirish bo'yicha takliflar va strategiyalarni muhokama qiladi

Muallifga ko'ra, ekologik renovatsiya - bu shaharlarda yashil maydonlarni ko'paytirish, ularning barqarorligini mustahkamlash, odamlar yashash joylariga yaqinlashtirish va barcha yangi yoki rekonstruksiya qilingan obyektlarga tabiiy elementlar kiritishdir. Ekologik arxitekturaning maqsadi - tabiiy muhitni maksimal darajada saqlab, shahar muhiti yaratish va aholini ekologik ong bilan tarbiyalashdir.

Ushbu konsepsiya ekologik yo'naltirilgan shaharsozlikning iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy-madaniy taraqqiyot, tabiatni muhofaza qilish va atrof-muhitni optimallashtirishning uyg'unligini ta'minlaydigan barqaror shaharni rivojlantirish siyosatiga mos kelishi kerak.

Ekologik renovatsiya - shahar aholisi uchun ekologik jihatdan qulay yashash sharoitlarini yaratish va ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan shahar atrof-muhitini (tutar joy qurish), odamlar va shaharni, shuningdek, aholi va tutar joy muhitini (yashash muhitini) birlashtirishga qaratilgan kompleks yondashuvdir.

Atrof-muhitni renovatsiya qilishning maqsadi - obyektlarning texnik xususiyatlarini ularning ekologik tozalik darajasini oshirish va modernizatsiya qilish orqali shaharlarda ekologik muvozanatni saqlash uchun o'zgartirishdan iborat. Obyektlar mahallalar, tutar joy, jamoat va ishlab chiqarish binolari, infratuzilma obyektlari bo'lishi mumkin.

Ekologik renovatsiya, shahar atrof-muhitini yangilash usuli sifatida shaharlarni o'zgartirish va rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Keyinchalik takomillashtirish, ommalashtirish va ushbu yondashuvni nazariy va amaliyotda qo'llash ilg'or mahalliy va xorijiy tajribani ishlab chiqish va ulardan foydalanish bilan bog'liq.

Shaharsozlik va landshaft sharoitlarining xilma-xilligi ekologik renovatsiyasining ko'plab usullarini belgilaydi (mahalliy obodonlashtirishdan sun'iy mikroiklimga ega bo'shliqlar va obyektlarni yaratishgacha).

Shahar hududlarini ekologik jihatdan renovatsiya qilish hayot uchun qulay muhit yaratish, sog'lom va xavfsiz sharoitlarni ta'minlash, tabiiy muvozanatni saqlaydigan texnogen ijtimoiy va muhandislik infratuzilmasini uyg'unlashtirishni o'z ichiga oladi kichik shahardagi kichik hududdir

Sanoat konsentratsiyasi landshaft va ekologiyani buzdi. Ochiq tabiiy zonalarini obodonlashtirish, parvarishlash va barqarorlikni tiklash, shahar tizimida tabiiy hududlardan foydalanishni qayta ko'rib chiqish zarur.

Dolzarb vazifa - shaharlarni rekonstruksiya qilib, aglomeratsiyalarni tartibga solish, yashash muhitini o'zgartirish, ko'kalamzorlashtirish, insonparvar va mintaqaviy-estetik yondashuvlarni joriy etishdir. Bu shahar makonini reabilitatsiya qilish jarayonidir.

Ijtimoiy yo'nalish va qulay yashash muhitini yaratish nuqtai nazaridan shahar aholisi uchun ekologik jarayonlarni saqlashning eng yaxshi usullaridan biri yashil makonlarni yaratish va ularni tiklash ekologik jihatdan muhim hududlar hisoblanadi.

Sanoat faoliyati tugagan hududlarni ekologik va funksional jihatdan renovatsiya qilish zamonaviy shaharsozlikning muhim tarkibiy qismi bo'lib, bu jarayon nafaqat urbanistik muammolarni hal etishga, balki shaharlarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunday hududlarni qayta tiklash orqali ularni ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy faoliyat markazlariga aylantirish mumkin. Bu esa yangi ish o'rinlari yaratilishiga, aholining hayot sifati oshishiga va ekologik muhitning yaxshilanishiga olib keladi.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, sobiq sanoat zonalarining muvaffaqiyatli renovatsiyasi uchun kompleks yondashuv, ya'ni ekologik tozalash, arxitektura-rejalashtirish yangilanishi va jamoatchilik ehtiyojlariga moslashtirish zarur. O'zbekiston shaharlarida ham bunday amaliyotlarni joriy etish orqali zamonaviy va yashashga qulay urbanistik makonlar yaratish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Adilov Z.K., Zakirova M.SH. "[Urban planning and industrial territories landscape analysis](#)" European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630) 17, 111-116
2. Zakirova M.SH. "[Urban planning categories of industrial areas](#)" International Conferences 1 (10), 91-94
3. Закирова М.Ш. "[Реабилитация промышленных территорий посредством организации ландшафта](#)" Тенденции и перспективы развития городов 1 (1), 217-220
4. Потаев Г.А. Градостроительное Искусство: Традиции и Инновации, ISBN 978-985-550-887-9. Минск 2014